
ÖTÜKEN

Sultan II. Mahmud

Cihan Hakanı ve Yenileşme Padişahı

Yılmaz Öztuna

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1062
KÜLTÜR SERİSİ: 588

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-156-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: Mayıs 2006, Babıali Kültür Yayıncılığı
3. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 12531 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

YILMAZ ÖZTUNA; 20 Eylül 1930 İstanbul doğumludur. İstanbul'da lise tahsilinin yanında İstanbul Konservatuarı'na devam etti. 1950 Eylül'ünden 1957 Temmuz'una kadar Paris'de kaldı. Paris'in büyük kütüphanelerinde çalıştı. Paris Üniversitesi Siyasi İlimler Enstitüsü'nde Sorbonne'da Fransız Medeniyeti kısmında, Alliance Française'nin yüksek kısmında okudu ve Paris Konservatuarı'na devam etti. 13 yaşında ilk makalesi ve 15 yaşında ilk kitabı basıldı. 1969'da Adalet Partisi'nden Konya Milletvekili seçilerek Ankara'ya yerleşti. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nda denetleme kurulu üyesi, repertuvar kurulu üyesi, eğitim kurulu üyesi (Ocak 1966- Kasım 1981), Kültür Bakanlığı'nda bakan başmüşaviri (1974-77), İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda kurucu yönetim kurulu üyesi ve Türk Musıkisi Korosu'nda kurucu yönetim kurulu üyesi, Yay-kur (Yaygın Yüksek Öğretim) üniversitesinde Osmanlı siyasi ve medeniyet tarihi öğretim üyesi (1975-78), Milli Eğitim ve Kültür bakanlıklarında 1969'dan beri pek çok ihtisas kurulunda üye ve başkan oldu. 1974-1980 arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ansiklopedisi olan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan Türk Ansiklopedisi'nin genel yayın müdürü olarak K harfinden T harfine kadar olan cildleri yayınladı. 1983 Mayıs'ında Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin kurucuları arasında bulunarak merkez genel yönetim kuruluna seçildi, sonra istifa etti. 1985'de Faisal Finans Kurumu müşaviri oldu.

Pek çok radyo ve televizyon programı yaptı, bunlarda konuştu. Bazı konuşmaları A.B.D., Fransa, Avusturya gibi ülkelerin televizyonlarında yayınlandı. Bazı kitap ve yazıları çeşitli dillere tercüme edildi. Dünyada ilk defa olarak Türk Musikisi Tarihi kürsüsünü kurdu. "Büyük Türkiye", "Osmanlı Cihan Devleti", "Büyük Türk Hakanlığı" gibi son yıllarda çok kullanılan tarihi ve siyasi tabirler, Yılmaz Öztuna'nındır. Ayasofya Hünkâr Mahfili'nin ibadete açılması ve Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an okunması, 1000 Temel Eser, Ankara Devlet Konser Salonu ve İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin Türk Musikisi'ne açılması gibi fikirler ve uygulamalar Yılmaz Öztuna'nındır ve siyasi iktidara onun tarafından telkin ve kabul ettirilmiştir. Türk Kara Kuvvetleri'nin ve Deniz Kuvvetleri'nin evvelce yanlış olarak kutlanan yıldönümlerini bugünkü doğru başlangıç tarihleri ile kutlanmasını sağlayan da Yılmaz Öztuna'dır. Birçok konferans verdi. 6 kıtada pek çok ülkeyi gezdi, devlet adamları ve halkla görüşerek incelemeler yaptı. Milletlerarası birçok kuruluşa üye seçildi.

Türkiye'de Osmanlı tarihinin çatışmasız bir anlayışla algılanmasında katkısı vardır. Türk Parlamenterler Birliği, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Ankara Aydınlar Ocağı, Anadolu Kulübü, Yahya Kemal'i Sevenler Cemiye-

ti, İstanbul Şehrini Güzelleştirme Derneği, Müsteşrikler Cemiyeti, WACL, APACL, NATO Parlamenterler Birliği, Parlamentolararası Türk-Japon ve Türk-Kore, Türk-Suudi Dostluk cemiyetleri, Avrupa Konseyi cemiyeti, Yılmaz Öztuna'nın üye, kurucu olduğu veya bulunduğu milli veya milletlerarası kuruluşlar arasındadır.

1 Eylül 1998 tarihinden itibaren *Türkiye Gazetesi*'nin başyazarlığını yaptı. 9 Şubat 2012 tarihinde Ankara'da vefat etti.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11

BİRİNCİ BÖLÜM
ŞEHZÂDELİĞİ VE KARAKTERİ

Şehzâde Sultân Mahmud 15
Nakş-ı Dil Vâlide-Sultân 18
Şehzâde Mahmud'un Doğumu, Gençliği 19
Biyografisinden ve Şahsiyetinden Bazı Çizgiler 22
Eşleri 26
Çocukları 28
Kaynaklar Hakkında .....

İKİNCİ BÖLÜM
II. MAHMUD DEVRİNİN İLK SAFHASI
(1807-1826)

IV. Sultân Mustafa Hân'ın Tahta Oturması (29 Mayıs 1807) 37
III. Selim'in Şehâdeti, IV. Mustafa'nın Hal'i ve II. Mahmûd'un
Tahta Geçmesi (28 Temmuz 1808) 39
Alemdar Vak'ası ve İrticâın Kesin Zaferi (15 Kasım 1808) 44
Türk-Rus Savaşı (1809-1812) 60
Bükreş Muahedesi (28 Mayıs 1812) 62
Sadâret Değişmeleri 64
Arabistan Olayları 65
Tepedelenli Ali Paşa Gailesi 66
Yunan İhtilâli'nin Hazırlanması 68
Yunan İhtilâli'nin Başlaması (12 Şubat 1821) 70
Son Türkiye-İran Savaşı (1821-1823) 72
Sadâret Değişiklikleri 73
Yunan İhtilâli'nin Geçici Olarak Söndürülmesi (1825-26) 74
Vak'a-i Hayriye (15 Haziran 1826) 76
1826'da Türkiye 82
1826'da Dünyâ Devletleri 83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
RADİKAL ISLAHÂT DEVRİ
(1826-1839)

Türk-Rus Münâsebetlerinde Son Gelişmeler 95
Navarin Baskını (20 Ekim 1827) 96
1828-1829 Türk-Rus Savaşı 98
Edirne Muâhedesi (15 Eylül 1829) 101
Türkiye'de Büyük Yenileşme Hareketleri 103
Fransa'nın Cezâyir Şehrini İşgali (5 Temmuz 1830) 106
Mısır İsyânının İlk Safhası (1831-1833) 108
Mısır İsyânının İkinci Safhası (1839) 111
Sultân II. Mahmud Hân'ın Ölümü (1 Temmuz 1839) 112
II. Mahmud Devri Şeyhülislâmları 115

SULTÂN MAHMÛD ÂİLESİ

Mahmûd II (1785-1839) (1808-1839) 117
Zevceleri 120
İkinci Mahmud'un Çocukları 123
İkinci Mahmûd'un Kızları 126

Müellifin Diğer Eserleri 132

Ebrûlerinin zahmı nihandır ciğerimde
Gül-ruhlerinin handeleri çeşm-i terimde
Eşkim yerine kan dökülür dîdelerimde
Sevdây-ı muhabbet, esiyor şimdi serimde
Takdire ne hâcet, bu da varmış kaderimde

Adlî (İkinci Mahmûd)
(1785-1839)

ÖNSÖZ

Sultân İkinci Mahmud, 1785'te doğdu, 1808'de tahta çıktı, 1839'da öldü. Batı'ya dönük kesin reform döneminin hükümdarıdır. Bu dönem Devlet politikası olarak 1793'te Üçüncü Selim tarafından resmen ilân edilip açılmıştı. Ancak 1807 ve 1808 ihtilâlleri ile kesintiye uğradı, Üçüncü Selim'in önce tahtına, sonra hayatına mal oldu. Onun sadık ve dikkatli öğrencisi, 24 yaş küçük amca oğlu, çocuğu olmayan Sultân Selim'in manevî evlâdı olan Sultân Mahmud, 1826'ya kadar bir denge politikası izledi.

1826'da saltanatının ikinci safhası başlar. *Vak'a-i Hayriyye* denen çok büyük çaplı bir Devlet darbesiyle yeniçeri ordusunu ortadan kaldırdı. Bugünkü modern orduyu kurdu. Tamamen çözülmüş, fonksiyonunu kaybetmiş, yozlaşmış bulunan Devlet müesseselerini yeniledi, değiştirdi, çağdaşlaştırdı. 1826, Türkiye tarihinin radikal biçimde Batı'ya dönüşünün başlangıcıdır. O tarihten bu yana, ister ilerici, ister muhafazakâr, ister monarşi, ister cumhuriyet devrinde gelen hiç bir iktidar, Türkiye'yi bu yönden saptıramadı.

Sultân Mahmud; Orta Afrika ile Orta Avrupa arasında uzanan, hemen bütün eyaletleri sallantıda ve İstanbul'u umursamaz halde, Türkiye tarihinin en büyük isyanı olan Mehmed Ali Paşa isyanının içinde, ordusunu kendisi lağv ve ilga etmiş, donanması İngiltere-Fransa-Rusya tarafından yakılmış, dağılmak üzere olduğu sanılan Osmanlı İmparatorluğu'na yeni bir hayat verdi. Türkiye'yi, Türkistan ve Kafkasya hâline düşmekten kurtardı.

Tanzimat'ı hazırladı. 1566'da ölen atası Kanûnî Sultân Süleyman'dan sonra gelen bütün padişahların en büyüğü olarak tarihe geçti. Aynı zamanda seçkin bir san'atkâr olan Sultân İkinci Mahmud Han'ın kısa biyografisini ve 31 yıllık saltanat döneminin ana çizgilerini, bu küçük kitapta, geniş aydın kitlenin okuyabileceği şekilde sunuyorum.

Yılmaz Öztuna

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHZÂDELİĞİ VE KARAKTERİ

Şehzâde Sultân Mahmud

SULTÂN İKİNCİ MAHMUD'un dedesi, Sultân Üçüncü Ahmed'dir (saltanatı 1703-1730, hayatı 1673-1736). Üçüncü Ahmed'den sonra tahta, ağabeyi İkinci Mustafa'nın (saltanat 1695-1703) 2 oğlu, Birinci Mahmud (saltanatı 1730-1754) ve kardeşi Üçüncü Osmân (saltanatı 1754-1757) geçti. İkisinin de çocuğu olmadı ve bu sûretle İkinci Mustafa'nın nesli 1757'de erkek tarafından kesildi. 1757'de tahta Üçüncü Ahmed'in oğullarından Üçüncü Mustafa geçti (18.1.1717 doğumlu, saltanatı 30.1.1757- 21.1.1774).

Osmanlı İmparatorluğu 1683 bozgunu ile, 1517'den beri muhafaza ettiği *Cihan devleti* (Fr. *Puissance mondiale*, Alm. *Weltreich*) durumundan çıkmıştı. Ama önem bakımından hâlâ Dünya devletleri arasında 1. durumda idi. 1771'de bu durumunu birden kaybetti. Öyle ki, birincilikten dördüncü sıraya düştü. Artık sırasıyla İngiltere, Fransa ve Rusya'dan sonra Dünya'nın 4. devleti idi. Üçüncü Mustafa'nın saltanatı bu şekilde kapandı ve halefi Birinci Abdülhamîd, tahta geçer geçmez, Küçük Kaynarca Anlaşması denen feci belgeyi kabûl etmek durumunda kaldı.

Üçüncü Mustafa'nın yerine, kardeşi Birinci Abdülhamîd tahta çıktı (21.1.1774 - 7.4.1789, doğ. 20.3.1725).

Osmanlı Devleti'nde reform hareketleri iki safhaya ayrılır: Birinci safhada Hoca Sâdeddin Efendi, İkinci Osmân, Dördüncü Murad, Köprülü Mehmed Paşa ve birtakım fikir adamları vardır ki, devlete 16. asırdaki gücünü kazandırmak isterler. Avrupa etkisi yoktur veya çok azdır. Zira 17. asırda Osmanlı Devleti, hâlâ Avrupa'dan üstündür.

İkinci safha, Üçüncü Ahmed (1703-1730) ile başlar. Gerek onun, gerek halefleri olan Birinci Mahmud (1730-1754), Üçüncü Mustafa (1757-1774), Birinci Abdülhamîd (1774-1789) devirlerindeki reformlarda Batı etkisi açıktır. Birtakım müesseseler, Batı örneğine göre düzenlenir veya düzenlenmek istenir ve Batı'dan bazı yenilikler gelir. Ulemâ sınıfı ile sıkı ittifak içinde bulunan yeniçerilerden

çekinen padişahlar ve vezirler, daha radikal reformlara gidemezler. Tavizci ve çekingen reformlar, bir kaç yeni müessese ile yetinirler. Radikal reform, Birinci Abdülhamîd'in halefi Üçüncü Selim (1789-1807) ile başlar.

Yukarıda Birinci Mahmud'la kardeşi Üçüncü Osman'ın hiç çocukları olmadığını, İkinci Mustafa dalının 1757'de söndüğünü, kardeşi Üçüncü Ahmed'in oğullarından ikisinin, Üçüncü Mustafa ile Birinci Abdülhamîd'in Hânedân'ı devâm ettirdiğini söylemiştik. Üçüncü Mustafa dalı da erkek tarafından 1808'de Üçüncü Selim'in ölümü ile kesildiği için Hânedân, Birinci Abdülhamîd'den yürüdü. Üçüncü Selim'in de çocuğu olmadı.

Konumuz olan İkinci Mahmud, Birinci Abdülhamîd'in oğludur. Onun için Birinci Abdülhamîd ailesi hakkında bir kaç cümle söylemek gerekir: Bu padişah 15 hanımla evlendi ve bunlardan 23 çocuğu oldu. Bunlardan 4 kızı ile 2 oğlu yaşadı. Diğerleri bebekken öldüler. Bebekken ölenler içinde en çok yaşayanlar 2. velîahd Şehzâde Mehmed (1776-1781), 2. velîahd Şehzâde Süleyman (1779-1786), 4. velîahd Şehzâde Mehmed Nusret (1782-1785), Fatma Sultân (1782-1786), Emîne Sultân'dır (1788-1791). Üçüncü Mustafa'nın yaşayan kızları Ahter-Melek Hanım (1758?-1785), Ayşe Dürr-i Şehvâr Sultân (Hanım) (1760?-1826), padişahlığında doğan Esmâ Sultân (1778-1848) ve Hibetullâh Sultân'dır (1789-1841). Birinci Abdülhamîd'in yaşayan oğulları, Dördüncü Mustafa (8.9.1779-16.11.1808, saltanatı 29.5.1807-28.7.1808) ile İkinci Mahmud'dur (20.7.1785-1.7.1839, tahta çıkışı 28.7.1808).

Babası Birinci Abdülhamîd öldüğü zaman, Şehzâde Mahmud, 3 yaşını 8 ay ve 18 gün geçiyordu, çok küçük bir çocuktu. 6 yaş büyük ağabeyi Şehzâde (Dördüncü) Mustafa ise 9,5 yaşında idi. İşte Birinci Abdülhamîd ölüp yerine ağabeyi Üçüncü Mustafa'nın oğlu Üçüncü Selim tahta çıktığı zaman (7.4.1789), bu 9,5 yaşındaki Şehzâde Mustafa velîahd ve kardeşi Şehzâde Mahmud ise 2. velîahd oldu ve padişah ile bu iki şehzâde dışında Osmanoğulları Hânedânı'nın başka hiç bir erkek üyesi, şehzâdesi mevcud değildi. Üçüncü Selim'in de çocuğu olmadığı için, onun 1807'ye kadar devâm eden saltanatı boyunca, Şehzâde Mustafa ile kardeşi Şehzâde Mahmud, Osmanoğulları'nın iki imparatorluk prensi olarak kaldılar, üçüncü bir şehzâde doğmadı.